

กระผม (พระ) ขอกราบเรียนถามความสงสัยเล็กน้อยที่แก้ไม่ตกมาเป็นเวลานาน รู้สึกหนักใจตลอดมา คือการบำเพ็ญจิตชั้นเริ่มแรกก็รู้สึกว่าราบรื่นมาเป็นลำดับในทางสมาธิ จิตรู้สึกว่างสบายและสงบลงได้ตามเวลาที่ต้องการ แต่เวลาถอนออกมาจะพาพิจารณาทางด้านปัญญา รู้สึกอึดอัด ไม่อยากไตร่ตรองค้นคว้าเลย ฝืนหนัก ๆ เข้าจิตก็ค่อย ๆ เปลี่ยนสภาพความรู้สึกไปในทางด้านปัญญาจนกลายเป็นนิสัยชอบคิดเป็นประจำ ไม่ค่อยสนใจในการพักสงบเหมือนที่เคยเป็น แต่ทางเดินของปัญญาซึ่งจะเพิ่มภาระทางความคิดให้มากขึ้น รู้สึกกว้างขวางออกไปทุกวัน เวลาพิจารณากองธาตุในส่วนร่างกายก็กลายเป็นธาตุไปตลอดสาย เวลาพิจารณาให้เป็นอสุภะก็เป็นอสุภะไปตลอดในส่วนแห่งร่างกาย

แม้จะพิจารณาให้เป็นทั้งธาตุทั้งอสุภะก็มีความเพลิดเพลินไปตามสายนั้น ๆ เสมอกัน ทั้งภายนอกและภายใน เมื่อพิจารณาประสานกันก็มีความดูตมเพลิดเพลินเช่นเดียวกัน แต่ใจรู้สึกเพลีย ๆ ชอบกล ไม่เป็นจิตที่สงบสุขเหมือนเมื่อจิตอยู่ในวงสมาธิ ข้อนี้อาจเป็นเพราะอะไร กระผมไม่เข้าใจวิธีปฏิบัติให้จิตเป็นสุขเหมือนเมื่ออยู่ในสมาธิมาก่อน แต่ยังไม่ได้ใช้ความคิดอ่านไตร่ตรอง คืออยากให้จิตมีความสุขทั้ง ๆ ที่เรากำลังดำเนินปัญญา

คนที่ชี้แจงก็ถือการกิน ๆ นอน ๆ เป็นความสุขไปประจำวันหนึ่ง ๆ ไม่สนใจกับการงานเพื่อผลรายได้ กลัวจะเป็นการทำลายความสุข แต่คนขยันก็ถือการงานและผลของงานเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสุข และเห็นโทษแห่งความเกียจคร้านกิน ๆ นอน ๆ ว่าเป็นภัยต่อจิตใจและทรัพย์สมบัติ แต่การกินอยู่หลับนอนเพื่อพักผ่อนร่างกายให้ควรแก่การงานนั้น โลกถือเป็นการจำเป็นโดยทั่วกัน ท่านก็ขอนิมนัตต์เดินสายกลาง อย่าปล่อยใจให้นอนจมอยู่ในสมาธิ คือความสงบสุขโดยทำเดียว จะกลายเป็นสมาธิชี้แจง และอย่าปล่อยจิตให้ทำงาน คือการคิดอ่านด้วยปัญญาอย่างเดียวโดยไม่ยอมพักผ่อนจิตในสมาธิ คือความสงบเลย จะกลายเป็นเรื่องเลยความพอดี ที่เรียกว่า มัชฌิมาไปโดยไม่รู้สึกรู้ทางที่ดี เมื่อจิตทำงานมากรู้สึกเพลียภายใน ควรพักสงบในสมาธิเพื่อสั่งสมกำลังจนกว่าจิตจะถอนขึ้นมาเอง จากนั้นก็ทำงานคือการคิดค้นด้วยปัญญาต่อไป

จิตที่พิจารณารูปลอสุภะชำนาญคล่องแคล่วทั้งข้างนอกและข้างใน และถือเอาอารมณ์นี้เป็นประจำใจในทำอิริยาบถต่าง ๆ ที่นี้เพื่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกให้ละเอียดขึ้นเป็นลำดับจะพอมีทางอย่างไรหรือไม่

มี ถ้าทำให้มี ถ้าทำให้ติดก็ติดอยู่เพียงอสุภะนี้เท่านั้น นาน ๆ ไปก็เข้าใจว่าโลกแห่งธาตุชั้นนี้คือ โลกแห่งอสุภะ แล้วจิตก็นอนจมอยู่กับอสุภะหาทางออกไม่ได้ นอกจากติดอยู่

ในอสุภะจนหาทางออกไม่ได้แล้ว ยังสำคัญว่า ความสิ้นกิเลสราคะตัณหา มีอยู่แค่อสุภะนี้ เท่านั้นบ้าง สำคัญว่า พระอรหันต์สำเร็จขึ้นด้วยอสุภะบ้าง ทั้ง ๆ ที่เจ้าตัวยังนอนจมอยู่กับ อสุภะโดยไม่รู้สึกรู้สียง หรือจะเรียกว่าพระอรหันต์อสุภะก็ไม่ผิด ถ้าจิตเป็นทำนองนี้

ทางที่ถูกจะควรปฏิบัติอย่างไรต่อไป เป็นเรื่องที่ลำบากและหนักใจอยู่ไม่น้อย สำหรับผู้ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ จึงกราบเรียนขอความเมตตาแนะนำจากท่านเท่าที่เห็นสมควร

การพิจารณาอสุภะก็เพื่อลดราคะตัณหา ความหมายสวดยหมายงามให้น้อยลงเป็น ลำดับหนึ่ง เพื่อรู้ต้นเหตุที่เกิดขึ้นแห่งอสุภะอย่างแท้จริงหนึ่ง เมื่อทราบต้นเหตุอันแท้จริง ของอสุภะแล้วย่อมหมดความสำคัญมันหมายในรูปภายนอกทั้งที่เป็นสุภะ คือความเห็นว่ายงาม ทั้งที่เป็นอสุภะ คือความเห็นว่ายไม่สวยงาม และเห็นโทษแห่งความปรุงของจิตทั้ง ฝ่ายสุภะและฝ่ายอสุภะขึ้นหลอกลวงตัวเอง จนหลงเชื่อแบบฝังจมไปตลอดเวลา ว่าสิ่งนี้ สวยงามน่ารักน่ากำหนดยินดี สิ่งนี้ไม่สวยงาม น่าเกลียด เปลี่ยนกันไปวนกันมาไม่มีวันจบ สิ้นลงได้ การรู้เท่าราคะตัณหาย่อมรู้เท่ากันที่จุดนี้ ส่วนสุภะและอสุภะภายนอกย่อมหมด ความเยื่อใยกันไป สิ่งที่เหลือก็เพียงนิमितภายในซึ่งไม่มีพิษสงอะไร ซึ่งพอจะเสริมให้เกิด ราคะตัณหากับสิ่งภายนอกอีก

แต่นิมิตภายในนี้กลายเป็นจุดที่ฝึกซ้อมปัญญาเพื่อความละเอียดแยกคายขึ้นไป จน ไม่มีนิमितภายในเหลืออยู่ และกลายเป็นความว่างเปล่าจากสภาพทั่ว ๆ ไป ไม่ปรากฏในจิต เหลือเฉพาะความว่างกับจิตที่กำลังทำหน้าที่ต่อกัน โดยมีสติ ปัญญาเป็นผู้อำนวยการ พิสูจน์ความจริงเข้าไปเป็นลำดับ จนสามารถทราบทั้งความว่างของจิต และจิตซึ่งเป็นผู้รู้ใน ความว่างโดยตลอดทั่วถึง ไม่มีอะไรยังเหลือเศษพอจะให้เกิดความสำคัญมันหมายดังที่เคย เป็นมา ไม่ยกตนให้เหนือกว่าสิ่งใด ๆ และไม่ยกสิ่งใด ๆ ให้เหนือกว่าตนด้วยความสำคัญ ใด ๆ ทั้งสิ้น จากการทำหน้าที่ต่อกันสิ้นสุดลงแล้ว สภาวะธรรมกับจิตต่างอันต่างอยู่ ต่างอัน ต่างจริงและเข้ากันได้อย่างสนิทโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น

การใส่ชื่อให้นามไม่มีความจำเป็นกับธรรมชาตินั้น นอกจากมีไว้เพื่อเป็นกรุฬามาย ป้ายบอก เพื่อผู้เดินทางจะได้อ่านกันต่อไปสมกับโลกมีสมมุติอยู่เป็นประจำเท่านั้น ไม่มี ปัญหาอื่นใดจะเป็นความบกพร่องในธรรมชาตินั้น จะผิดถูกประการใด ขอนิมนต์ทดสอบ ด้วยข้อปฏิบัติและความรู้ภายในใจของนักปฏิบัติเอง โปรดอย่านำบุญซีเงินของคนอื่นมา ทดสอบกับเงินของตัวเอง เพื่อจะเป็นการถูกต้องและไม่ทำให้ยุ่งอีกด้วย

จิตติดอยู่กับอสุภะจนหาทางออกไม่ได้จริง ๆ ส่วนราคะตัณหา นั้นสงบเต็มที่แทบจะ พุดได้ว่าไม่มีเลย ถ้าไม่ได้ฟังคำอธิบายของท่านอาจารย์ก็เห็นจะเข้าใจว่าตนเป็นพระ

อนาคามีอสุภะจริง ๆ กระทบได้สติตรงนี้ พอจะมีทางพิจารณาต่อไปได้ ส่วนที่เหลือความสามารถซึ่งกำลังพิจารณาอยู่ ก็ได้อาศัยธรรมที่ท่านอธิบายไว้เป็นเครื่องยึดเป็นหลักปฏิบัติต่อไป

กระทบขอเรียนถามท่านในสิ่งที่คนไม่ค่อยจะถามกัน เพราะโลกเท่าที่เคยฟังมาจนชินหูและเบื่อกับที่จะฟังและจะพูดแบบเขา แต่ก็อดฟังและอดพูดอย่างเขาไม่ได้ คือไม่ว่าบ้านนอกในเมือง เมืองใหญ่ เมืองเล็ก ไม่ว่าคนจน คนมั่งมี คนโง่ คนฉลาด หรือคนอยู่ในฐานะใด ๆ ชอบบ่นกันว่าทุกข์ลำบากทั้งนั้น ไม่ว่าแต่เมืองไทยเรา แม้แต่เมืองนอกที่ถือว่าเป็นเมืองเจริญซึ่งควรจะขจัดปัดเป่าความทุกข์ความลำบาก และคำบ่นว่าทุกข์ลำบาก ออกจากประเทศชาติบ้านเมืองของตนเสียได้ แต่ก็ไม่วายที่จะนอนจมอยู่ในความทุกข์ และความบ่นว่าทุกข์ลำบากเช่นเดียวกัน และบ่นกันทั่วโลกเสียด้วย จนสุดวิสัยที่จะฟังจะแก้ไขให้หายได้ แล้วที่ไหนพอจะเป็นสุขบ้างท่าน

ผมได้ยินเขาพูดกันมากกว่า บวชเป็นพระเป็นเณรสบายดี เพราะไม่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ วิ่งไต่วิ่งเหนื่อเหมือนฆราวาส ฉันทข้าวสุกปลาตายที่มีผู้นำมาถวายทั้งนั้น บิณฑบาตก็มีคนคอยใส่บาตร ทุกสิ่งเครื่องอาศัยปัจจัยสี่ คือจีวรเครื่องนุ่งห่มบิณฑบาต จำพวกอาหารหวานคาว เสนาสนะ ที่อยู่อาศัยหลับนอน และคิลานเภสัช ยาแก้โรคทุกชนิด มีคนนำมาถวาย นอกจากนั้นยังถูกนิมนต์ไปฉันและรับไทยทานในที่ต่าง ๆ มิได้ขาด ยิ่งเป็นพระผู้ใหญ่ก็ยังมีคนนับถือมาก มือติเรกลาภมาก ไม่อดอยากขาดแคลน ส่วนฆราวาสส่วนมากรู้สึกจะแย่ ต้องวิ่งเต้นขวนขวายทั้งวันทั้งคืน ไม่มีวันเสาร์ วันอาทิตย์ แม้จะมีบ้างก็เฉพาะข้าราชการ ถึงเช่นนั้นผู้มีเงินเดือนและรายได้ต่าง ๆ น้อย ก็ต้องถือเอาวันเสาร์-อาทิตย์เป็นวันวิ่งเต้นหารายได้พิเศษ ส่วนวันราษฎร พ่อค้า ประชาชน ไม่มียกเว้นเลย เขาว่าอย่างนี้

ที่นี้เท่าที่สังเกตดูแล้ว แทนที่เขาจะเห็นโลกเป็นทุกข์ เห็นธรรมคือผู้ปฏิบัติธรรมเป็นสุขจริง ๆ ดังที่ว่า พอก้าวเข้าไปวัดนั่งกับพระไม่ถึงกัณอุณ ถ้ามีเหงื่อก็ยังไม่ยุบ ถ้าบ่นให้ลูก ๆ หลาน ๆ ทางบ้านแล้วค่อยไปวัด ลูกหลานยังไม่ทันจะได้หายใจโล่งถึงท้องก็กลับไปบ้านแล้วบ่นใส่เขาอีก ผู้ที่บวชพอไปบวชให้สุขกายสบายใจอยู่ในวัด จะไม่ต้องมายุ่งกับโลกที่แสนยุ่งดังที่เข้าใจกัน อยู่ได้ไม่กี่วันก็เห็นสึกออกมาหาโลกกองทุกข์กองบ่นอีกแล้ว ถ้าการบวชเป็นพระเป็นเณรมีความสุขแล้วเผ่นออกมาทำไมกันผมก็แปลกใจ เลยไม่ทราบ ว่าที่ไหนมันสุขกันแน่ นอกจากคนมันดิ้นรนไม่เป็นสุขไปเอง แล้วก็พ่นน้ำลายร้ายบ้ากันไป

ตามเรื่องของคนไม่มีขอบเขตเท่านั้น จะยึดเอาสาระอะไรกับเขาก็ไม่ได้ และยังกลับทำให้ยุ่งอีกด้วย

ที่นี่ผมขอเรียนถามท่านที่บวชและอยู่ได้นาน ๆ ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง เป็นสุขดังที่พวกไม่มีขอบเขตเขาพูดกันบ้างไหม

อาตมามาบวชเป็นพระก็มาจากเพศฆราวาส ใจฆราวาสที่มีกิเลสเหมือนกัน ย่อมจะเป็นเช่นกับโลกทั่ว ๆ ไป โลกเป็นทุกข์ อาตมาก็เป็นทุกข์ โลกมีเวลาได้รับความสุข อาตมาก็อาจมีเวลาได้รับความสุขบ้าง ถ้าจะมีแต่ทุกข์ทำเดี๋ยวตลอดไป ไม่ว่าใคร ๆ ย่อมทนไม่ไหว ต้องตายเหมือนกันหมด สิ่งใดที่อาตมาไม่ได้ทำเหมือนฆราวาส เช่นการทำไร่ ทำนา ทำสวน ทำราชการงานแผ่นดิน เพื่อหารายได้มาครองชีพแบบฆราวาส สิ่งนั้นอาตมาก็ไม่เป็นทุกข์ลำบาก ด้วยโลกมีความสนุกสนานรื่นเริงด้วยเครื่องบำรุงบำเรอ ถ้าอาตมามีกิเลสประเภทนั้นซึ่งจะควรรื่นเริง แต่ไม่ได้ทำตามใจชอบ เพราะมิใช่วิสัยของพระ อาตมาก็อาจจะเป็นทุกข์เพราะความปรารถนาไม่สมหวัง ถ้าไม่มีกิเลสประเภทนั้นก็ไม่มีทุกข์ แต่กิจใดที่เป็นหน้าที่ของพระจำต้องทำ เช่น การศึกษา ปฏิบัติรักษาศีล เพียรทำสมาธิเจริญปัญญา กิจเช่นนี้อาตมาก็เป็นทุกข์ด้วย

ท่านฉันวันละมื้อ (วันละครึ่ง) มากี่ปีแล้ว รู้สึกหิวบ้างหรือเปล่าตอนเย็น ๆ

ขออย่าให้เรียนว่ากี่ปี ก็เดือนเลย เพราะไม่ค่อยมีประโยชน์สำหรับผู้รับประทานวันละสามมื้อ หรือไม่มีกำหนดมื้อต่อวัน จะว่าหิวก็ไม่เป็นประโยชน์ สำหรับคนไม่ชอบอดทนต่อความหิวและอดทนต่อสิ่งที่เป็ประโยชน์ จึงขอผ่านไป

เขาว่าเป็นพระผู้ใหญ่สบาย นั้นจริงไหม ท่าน

คุณเคยเป็นทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งสองนี้คุณเห็นว่าใครสบายดีกว่ากัน

ไอ้โฮ ผมเป็นเด็กมันแสนสบาย ท่าน ไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับอะไร เล่นสนุกแน่ไปเลย แต่เป็นผู้ใหญ่ แหม ยุ่งจริง บางคืนผมคิดมากแทบนอนไม่หลับ สมอมมีนงไปหมด เรื่องร้อยแปดมารวมอยู่กับเราคนเดียว แล้วจะไปหาความสุขมาจากไหนเล่าท่าน พอมีเวลาหายใจเพื่อประทังชีวิตไว้เท่านั้นก็นับเป็นบุญโขอยู่แล้ว จึงขออย่าให้ผมเรียนท่านไปมากเลยในเรื่องผู้ใหญ่

ที่เขาว่าก็อาจมีความจริง ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อยถ้าจะมีแต่ทุกข์ทั้บถมอยู่ตลอดเวลาจนไม่มีเวลาหายใจ ใครก็ต้องตายทุกคน แต่ภารกิจของพระผู้ใหญ่มีอะไรบ้างคุณรู้ไหม ถ้าไม่รู้ว่าเวลาว่างโปรดไปเฝ้าและสังเกตดูภารกิจของสมเด็จพระสังฆราช ดูว่าท่านมีเวลาว่างเป็นของท่านจริง ๆ ก็ชั่วโง่ง ในรอบยี่สิบสี่ชั่วโมงของวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง คนเรากล่าวขมาเพื่อ

นอนให้สบายก็อาจมีความสุขบ้างสำหรับร่างกาย แต่ก็อดเป็นทุกข์ทางใจไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ปรากฏว่ามีท่านผู้หนึ่งผู้ใดมาบวชในศาสนาเพื่อกินเพื่อนอนให้สบาย นอกจากมาบวชเพื่อกุศลซึ่งจำต้องทนทุกข์ทรมานต่อการบำเพ็ญ เช่นเดียวกับโลกทั่ว ๆ ไป อีกประการหนึ่ง วัตตศาสนาไม่ใช่ห้องซั๊บถ่าย พอจะนำของสกปรกไปทิ้งลง เพราะพระและเณรที่มาบวชด้วยศรัทธา จึงไม่ใช่พระเณรประเภทมูตรคูด พอจะจับโยนลงในส้วมไปเสียหมด

ถ้าการบวชเป็นความสุขเพราะไม่ต้องชวนชวายเป็นอะไรจริง ผู้พูดว่าเป็นสุขก็ควรบวชอยู่นาน ๆ นั่งฉัน นอนฉันข้าวสุกปลาตายจากชาวบ้านก็ยังพอได้ ถ้าเขาจะเต็มใจถวายพระประเภทอัครรรย มีแต่ฉันกับนอนนั้น ๆ จะได้อยู่สบายหายบ่นไปเสียบ้าง สำหรับอาตมาคนไม่เป็นท่า หากจะมีผู้มาบวชและทำหน้าที่แทนได้ จะไม่ยอมหันหน้าเข้ามามองวัดอันเป็นสถานที่ตัดสันดานคนชั่วเสียเลย นอกจากถึงวันรับดอกเบ็ญของพระผู้บวช และทำหน้าที่แทน จะออกและให้มารับเท่านั้น จึงจะยอมมารับดอกเบ็ญ แล้วรีบหนีทันทีทันใด เพราะกลัวจะมีผู้หนึ่งผู้ใดมาจับตัวเข้าไปบวชและอยู่ในวัดอีกต่อไป ทั้งนี้คุณพอจะทราบได้กระมังว่าวัตตศาสนา คือสถานที่กินกับนอนหรือเป็นสถานที่เช่นไร จึงไม่ค่อยจะมีใครชอบบวชและอยู่ได้นาน ๆ

พอทราบได้ พระท่านมีระเบียบกฎเกณฑ์อย่างไรบ้าง ผมได้ยินแต่เขาพูดกันว่า พระท่านสบายไม่ต้องยุ่งเหยิงเหมือนโลก ๆ แต่แล้วใครเข้าไปบวชก็เห็นสึกแผ่นออกมาแทบทั้งนั้น ไม่เห็นเป็นท่าเป็นทางพอจะเชื่อถือเอาเป็นจริงเป็นจังได้

ตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าจริง ๆ พระต้องมีระเบียบ มีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องปกครองทุก ๆ อิริยาบถ (เว้นเฉพาะหลับ) การขบฉัน ซั๊บถ่าย อาบสระ การไปมา เหลือบซ้ายมองขวา การทำ การพูด การคิดนึก ต้องอยู่ในขอบเขตของหลักธรรมวินัย ไม่ยอมให้ฝ่าฝืนทั้งที่แฉ่งที่ลับแม้ขณะหนึ่ง จะยากลำบากหรือสุขทุกข์ก็จำต้องอยู่ในกรอบพระธรรมวินัยตลอดเวลา อาการทุกอย่างนอกจากเป็นความดีและเย็นใจสำหรับตนแล้ว ยังเพื่อโลกจะได้รับความดีและเย็นใจไปด้วย

โลกมีความเดือดร้อนวังเข้าหาพระ พระไม่มีความดี ความเย็นอยู่บ้างจะเอาอะไรให้เป็นที่อบอุ่นเย็นใจแก่โลกผู้เข้ามาอาศัยเล่า วันหนึ่ง ๆ ฆราวาส ญาติโยมเข้าไปหาพระเพื่อศึกษาความดี และแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนต่างๆ มีจำนวนมากมาย ซึ่งเกิดจากครอบครัวผัวเมีย ลูกหลานไม่ลงกันบ้าง ระหว่างญาติมิตรและเพื่อนฝูงบ้าง หน้าที่การงานขัดแย้งกันบ้าง เด็กเกเรบ้าง ลูกหลานเกเรบ้าง พ่อเด็กเกเรบ้าง แม่เด็กเกเรบ้าง หรือฝ่าย

ไต่ฝ้ายหนึ่งโก่แก่นลิ่มตัวลิ่มตายบ้าง ปัญหาชีวิตประจำวันบ้าง เหล่านี้ ซึ่งพระจำต้องรับการปรึกษา และให้ความแก้ไขและเห็นใจตลอดตามมิได้ขาด

ถ้าพระต่างทำตัวแบบมูตรคุณในท้องส้วม แล้วจะเอาอะไรมาเป็นความดี ความอบอุ่นและไว้วางใจแก่โลกได้ เพราะศาสนาเป็นคุณสมบัติที่ไว้วางใจแก่โลกตลอดมา พระผู้เป็นตัวแทนจะปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะเป็นที่ไว้วางใจแก่ตนและโลกได้ สมกับโลกมอบความไว้วางใจและฝากเป็นฝากตายไว้กับพระจริง ๆ เหล่านี้ต้องขึ้นอยู่กับความไม่นิ่งนอนใจ ซึ่งจะทุ่มเทกำลังทุกด้านเพื่อให้เกิดผลขึ้นมาเป็นที่พึงพอใจ ทั้งนี้ล้วนเป็นประโยชน์จะให้เกิดความทุกข์ความลำบากทั้งนั้น แล้วพระจะหาความสบายมาแต่ที่ไหน ส่วนใจของพระผู้บำเพ็ญตนตั้งที่ว่ามานี้ ย่อมมีความสุขพอโลกอาศัยได้เท่าที่ควร เพราะการทำดีก็เพื่อผลเป็นสุข ไม่เช่นนั้นพระพุทธรูปเจ้าก็ไม่ทรงสอนไว้ คุณว่าอย่างไร อยากจะบวชบ้างไหม

ผมไม่ได้คิดว่า การบวชในศาสนาจะเป็นสุขทั้งทางกายและทางใจ จากการนิ่งนอนใจของคนไม่คู่ควรแก่ศาสนา แต่มีความสุขใจ เพราะความขยันหมั่นเพียรต่างหาก เท่าที่มาเรียนถามท่าน ก็เนื่องจากได้ยินเขาพูดกันนักก็ชักสงสัย พอได้รับคำอธิบายแล้วผมก็หายสงสัย แต่การบวชนั้น ผมคิดอยู่ตลอดเวลาที่มีโอกาส ผมต้องบวชแน่ถ้าไม่ตายเสียในเร็ว ๆ นี้ การฝึกหัดภาวนาลำบากไหมท่าน

อาตมาก็ได้อธิบายให้ฟังบ้างแล้ว รวมทั้งเรื่องภาวนาด้วย การภาวนานั้นยังเป็นของทำยากลำบาก เพราะต้องบังคับจิตใจโดยตรง ซึ่งเป็นงานหนักยิ่งกว่างานใด ๆ ในวงการพระศาสนา แต่ถ้าฝึกหัดได้แล้วก็ไม่มีความสุขใดเสมอเหมือนในโลกมนุษย์เรา ส่วนโลกอื่น ๆ อาตมาไม่ทราบ

ท่านก็พูดมีแง่ให้คิดอีกแล้ว จะโลกไหนอีกเล่า ก็พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นศาสดาสอนโลกทั้งสาม และทั้งสามนี้ย่อมมีภูมิต่ำกว่าพระพุทธรูปเจ้ามิใช่หรือ

นั่นเป็นเรื่องของพระพุทธรูปเจ้า ไม่ใช่เรื่องของอาตมาพอจะรู้ไปเสียทุกหนทุกแห่งทุกแง่ทุกมุม

กระผมพอเข้าใจบ้าง ที่นี้การฝึกหัดภาวนานานเท่าไร กว่าจิตจะได้รับความสบายขึ้นมา

ไม่แน่แน่ ข้อนี้อันขึ้นอยู่กับผู้บำเพ็ญเป็นราย ๆ ไป แม้พระผู้มีหน้าที่โดยตรงในทางบำเพ็ญอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีช้าหรือเร็วต่างกัน เช่นเดียวกับผู้บำเพ็ญทั่ว ๆ ไป จะผิดกันอยู่บ้างก็ตรงที่ความเพียรของพระมีทางติดต่อกันเนื่องกันมากกว่าฆราวาสเท่านั้น เพราะไม่มีธุระยุ่งเกี่ยวมาก

ที่ท่านกล่าวไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า ผู้บำเพ็ญในสติปัฏฐาน อย่างขำเจ็ดปี และ ย่นลงมาถึงเจ็ดวัน ต้องได้บรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่งแน่นอน แม้จะไม่ถึงขั้นสูงสุด คือ พระอรหัตผล นั่นเป็นความจริงไหม และจะบำเพ็ญอย่างไร จึงจะได้ดังที่ท่านว่าไว้ แม้ได้ ชนิดเจ็ดปีผมก็พอใจ ไม่ต้องถึงเจ็ดวัน ซึ่งอยู่ในวิสัยของบุคคลประเภทดอกบัวพิน้ำแล้ว จะแย้มบานอย่างรวดเร็ว

ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสประทานไว้ ไม่ใช่ธรรมประเภทโกหกหลอกลวงโลก เมื่อ เป็นเช่นนั้นก็ต้องถือว่าเป็นความจริง ส่วนจะจริงแค่ไหนนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติบำเพ็ญเป็น ราย ๆ ไปที่จะริบเร่งความเพียรให้เป็นไปตามความมุ่งหมาย ส่วนคุณจะต้องการชนิดเจ็ดปี หรือเร็วกว่านั้นเล่า

ที่ว่าเจ็ดปีนั้น พูดยตามกำลังความเพียรหรือวาสนาต่างหาก ถ้าพูดตามใจผมแล้วก็ อยากสำเร็จในวันนี้เดี๋ยวนี้เอง จะคิดอะไรถึงเจ็ดปี เจ็ดวันละท่าน ถึงแม้คนอื่น ๆ ที่เขาไม่ กล่าวพูดอย่างผม แต่เขาก็คงมีความรู้สึกเช่นผมนับจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน

คุณเคยนั่งทำภาวนาครั้งหนึ่งกี่ชั่วโมง ที่เพื่อสำเร็จภายในเจ็ดปีนั้น

พูดมาตอนนี้ ผมรู้สึกละอายท่าน ไม่อยากพูดอะไรถึงเจ็ดปี เจ็ดเดือนเสียเลย แต่ การนั่งทำภาวนานั้น ผมพยายามทำเป็นประจำ เพราะผมมีความสุขจากทางนี้มานาน ยิ่ง มีอะไร ๆ ไม่ดีเกิดขึ้น ผมต้องหันเข้าหาที่ทำภาวนา เพื่อระงับเรื่องนั้น จนปรากฏว่าใจ สบายขึ้นมาแล้ว ผมถึงจะทำธุระอะไรต่อไป ส่วนนั่งนาน ๆ นั้น ผมยอมสารถภาพ คือผมนั่ง ได้ครั้งละประมาณสิบห้านาทีขึ้นไปถึงหนึ่งชั่วโมง หรือกว่าเล็กน้อยทุก ๆ วัน ถ้าผมไม่ได้ ทำเสียในวันหนึ่งเพราะธุระยุ่งบ้าง เพราะเหตุอย่างอื่นบ้างคับบ้าง ใจรู้สึกไม่สบายชอบกล ประหนึ่งเรานอนเฝ้าร่างอยู่เปล่า ๆ ไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย ทั้ง ๆ ที่แต่ก่อนเราก็เคย นอนเฝ้าร่างอันนี้อยู่เหมือนกัน แต่พอมาฝึกหัดทำจนจิตใจและเคยชิน เพราะเคยเห็นผล ขึ้นมาวันละเล็กน้อยแล้ว ถ้าวันใดเกิดไม่ได้ทำจึงอดคิดขึ้นมาอย่างนั้นไม่ได้ ฉะนั้น ผม จึงตั้งสัจจอธิษฐานทำภาวนาไม่ให้ขาดไปได้แม้วันหนึ่ง เว้นแต่นั่งไม่ได้เพราะเจ็บป่วยก็ต้อง นอนระลึกนึกภาวนาอยู่แต่ในใจ จนหมดลมแล้วนั่นแล ผมจึงจะละภาวนาของผม

ก็ได้อยู่แล้วที่คุณทำความเข้าใจกับตัวเองรู้เรื่องกัน โดยมากได้ยินแต่ว่าพูดกันไม่รู้ เรื่อง ส่วนจะทำความเข้าใจกับตนให้รู้เรื่องตน และปรับปรุงแก้ไขตนไม่ค่อยจะมี จึงมีแต่ เรื่องบ่นว่าทุกข์กันทุกหนทุกแห่ง การที่คนเราจะเป็นอย่างนี้เพราะเรื่องของตัวโดยเฉพาะก็ดี เพราะมีส่วนภายนอกมาเกี่ยวข้องก็ดี เพราะต่างไม่ยอมทำความเข้าใจกับตนและกับเรื่องที่

เกิดขึ้นด้วยความมีเหตุผลที่ควรจจะระงับได้ เรื่องจึงลุลกลามดังที่เห็น ๆ อยู่กับตนโดยเฉพาะ และส่วนภายนอกทั่ว ๆ ไป

ถ้าต่างได้มีโอกาสรู้สึกสำนึกและทำความเข้าใจกับตัวเองอยู่บ้างพอควร ไม่ว่าจะดำเนินงานชนิดใด ย่อมจะเป็นไปเพื่อความราบรื่นนำขึ้นชมยินดี ไม่ค่อยมีเรื่องที่น่าตำหนิ ในภายหลัง การงานก็เป็นขึ้นเป็นอันพอจะอาศัยได้ทุกแผนกของงานที่ทำ แม้ที่สุดหาเก็บ ผักมาขายก็พอยังชีวิตและครอบครัวให้เป็นไปตามฐานะ ไม่ค่อยมีความเกียจคร้านเข้า ครอบงำ เพราะได้ทำความเข้าใจกับตนโดยถูกต้องแล้วด้วยเหตุผล ถ้ากลัวทุกข์เพราะ สมบัติไม่พอกินพอใช้ก็ต้องทำความเข้าใจ และปรับปรุงตัวเองให้เป็นคนมีความ ขยันหมั่นเพียร สิ่งที่ไม่ดีไม่ฝืนทำ การเบียดเบียน การฉ้อโกง การฉกขโมย การเอาไรต์เอา เปรียบกัน การลวงล้าทุกประเภทโดยเจ้าของไม่ยินยอม

แต่ละอย่างซึ่งระบุม่าเพียงเล็กน้อยนี้ คือการเข้าไปเหยียบย่ำบนหัวใจกันที่เป็น ความเจ็บช้ำอย่างลึกและถอนไม่ขึ้น นอกจากจะถอนด้วยวิธีแก้แค้นซึ่งเป็นเรื่องเพิ่มทุกข์ ให้แก่กันและกัน ไม่มีวันสิ้นสุดลงได้เท่านั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนไม่ให้ริทำแม่แต่ อย่างใดอย่างหนึ่ง คนเราถ้าต่างรู้หัวใจของกันและกันว่ามีน้ำหนักรและคุณค่าเท่ากัน ต่างก็ ควรทำความเข้าใจกับตนโดยถูกต้อง และต่างประกอบการทำงานทุกชนิดด้วยความ ระมัดระวัง ไม่กระทบกระเทือนตนและทำความเสียหายแก่ผู้อื่น โลกแม้จะมีจำนวนมาก ย่อมอยู่ด้วยกันเป็นผาสูก เพราะความรู้สึกต่างลงรอยเดียวกัน

ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามหัวใจที่มีกิเลสความเห็นแก่ตัว แม้แต่ครวเรือนเดียวกันยัง ต้องทะเลาะวิวาทกันได้ ไม่ต้องพูดถึงส่วนใหญ่ซึ่งต่างไม่มีธรรม คือการหยิ่งรู้หัวใจกัน ประจำใจ คนที่ต้องการเป็นคนดีมีความสุขแต่ชอบทำความชั่วเสียหายต่าง ๆ เพราะไม่หยิ่ง ถึงความรู้สึกภายในใจของตนให้ถูกต้อง จึงกลายเป็นว่า เทียนนายาพิษมาเผาผลาญตน ความทุกข์จำต้องโผล่ขึ้นมาอย่างปิดไม่อยู่ เพราะสาเหตุแห่งทุกข์ (การทำผิด) ตนเป็นผู้เปิด ขึ้นเสียเอง นอกจากนั้นผู้อื่นยังพลอยได้รับความเดือดร้อนเสียหายไปด้วย

ผมก็มองเห็นแต่ธรรมเท่านั้นที่จะทำโลกให้เย็น เพราะเจ้าของซึ่งรู้ธรรมและนำมา ประกาศสอนโลก เป็นผู้มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ์หมดจดดงามอย่างสุดจะกล่าว ไม่มี สิ่งที่ตำหนิแม้แต่น้อยแฝงอยู่เลย ลำพังความรู้ที่เป็นโลกล้วน ๆ ไม่มีธรรมเข้าเกี่ยวหนุนเลย มันกลับเป็นเครื่องเสริมไฟภายใน ซึ่งเป็นตัวโลกอยู่แล้วให้เห่อและทะนงอย่างไม่รู้สึกรตัว เลย ท่านก็พอจะทราบได้ที่โลกไม่สงบทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่ มิได้ขึ้นอยู่กับความโง่ที่ไม่ได้รับการศึกษา แต่มันขึ้นอยู่กับความรู้ที่เป็นโลกล้วน ๆ ต่างหาก ผมรู้ก็ผมเถอะ ถ้าไม่

มีธรรมเป็นเครื่องเกื้อหนุนอยู่บ้าง ผมต้องเป็นคนแบบรถไม่มีห้ามล้ออยู่ดี ๆ นี่แล ต้องวิ่งชนต้นไม้ข้างถนนหรือวิ่งลงไปนอนจมอยู่ในคลองแบบหลับไม่มีวันตื่นแน่ ๆ

เท่าที่ผมกล้าเรียนท่านเช่นนี้ ก็เพราะผมเคยเห็นโทษของผมมาแล้ว ก่อนที่ยังไม่ได้เข้าวัดฝึกหัดภาวนาอันเป็นวิธีที่หักห้ามใจได้ดี ผมเป็นคนโง่เงาแบบไม่ไว้หน้าอินทร์หน้าพรหม ถ้าทำไม่ถูกใจผมเร่งคันเร่งจมไปเลย ไม่สนใจกับเบรกในเวลานั้น คนกลายเป็นต้นไม้ข้างถนนให้ผมชนไม่รู้ที่ร้าย (ได้รับความชอกช้ำเสียหายจากความไม่ยับยั้งความโกรธ) โกรธแล้วฝังใจไม่ยอมแก้ไขถอดถอน ขออย่าให้ผมเล่าไปมากเลยครับ อาจารย์จะไม่สบายใจไปด้วยความชั่วของผม

แต่พอมาเข้าวัดฟังธรรม และฝึกหัดทำภาวนาเป็นลำดับมา ใจค่อยเปลี่ยนความรู้มาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นคนเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติ และระลึกย้อนหลังเกิดความสงสารคนที่ถูกผมซึ่งใจกำลังเป็นอมนุษย์ในสมัยนั้น เหยียบย่ำทำลายเผาด้วยวิธีต่าง ๆ อย่างมากมาย เกิดความสลดสังเวชอย่างถึงใจ และพยายามแผ่ส่วนกุศลให้เขาทั้งผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ เพื่อกรรมนั้นจะได้ลดกำลังลงบ้าง ทั้งเขาก็จะได้มีส่วนบุญจากเราผู้กลับทำดี เช่นเดียวกับเขาได้รับส่วนชั่วจากเรา ในเวลาที่เรทำชั่วแก่เขาจะนั้น

นอกจากความสงสารดังที่เรียนมาแล้ว ยังมีความสงสารไปตลอดสัตว์ที่ไม่รู้ภาษา ภาษาอะไรอีกด้วย ทุกวันนี้แม้แต่สัตว์ผมยังเขียนตีไม่ลง อย่าว่าถึงลูก ๆ หลาน ๆ ตลอดคนทั่ว ๆ ไปเลย เวลาเดินไปตามถนนหนทางเห็นเพื่อนมนุษย์ที่จน ๆ ซึ่งดูแล้วน่าทุเรศสงสารเอานักหนา อดที่จะให้เงินและสิ่งต่าง ๆ แก่เขาไม่ได้ บางครั้งกลับมาบ้านถูกภรรยาและลูก ๆ ว่าให้บ้าง ว่าเป็นพระเวสสันดรโดยไม่มองดูฐานะของตน ผมก็ถือโอกาสอบรมเขาในเวลานั้นบ้างว่า พระเวสสันดร แม้พระองค์จะเป็นกษัตริย์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์ ก็มีได้ทรงให้ทานเพราะเห็นแก่ราชทรัพย์มาก แต่ทรงพระราชทานเพราะอำนาจพระเมตตาที่ทรงมีแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันต่างหาก ดังนั้น ถึงคราวอัปจนจึงไม่ทรงลดละในการให้ทาน เช่นทรงมอบภัณฑา-ชาลี พระลูกรักและพระนางมัทรี ยอดพระทัยให้แก่พราหมณ์ผู้ไปทูลขอ โดยมีได้สนพระทัยว่า พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์ หรืออัปจนอย่างไรเลย

เราก็มีพออยู่พอกิน แม้ไม่มากถึงขั้นเศรษฐี มีเงินเป็นสิบ ๆ ร้อย ๆ ล้าน แต่ก็ยังดีกว่าเขาที่แสนจนและน่าสงสารมาก จึงควรเห็นอกและสงสารเพื่อนมนุษย์ตาดำ ๆ ซึ่งอยู่ในโลกอนิจจังด้วยกัน เราก็มิใช่จะเป็นอยู่ขนาดที่เป็นอยู่เวลานี้ตลอดไป อาจจะมีสูง ๆ ต่ำ ๆ ไปตามกฏอนิจจัง ซึ่งอยู่เหนือสัตว์โลกเช่นเดียวกับคนและสัตว์ทั่ว ๆ ไป เขาก็มิใช่จะ

เป็นบุคคลที่น่าสังเวชเช่นนี้ เป็นอยู่เวลานี้เสมอไป อาจจะมีทางดีขึ้นหรือเลวลงตามกรรม นิยมพาให้เป็นไป แม้ผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีเงินทองกองสมบัติมากมาย ประหนึ่งแม่น้ำ มหาสมุทร ก็มีใช้จะเป็นอยู่เช่นนั้นตลอดไป ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ เช่นเดียวกับสิ่งทั่ว ๆ ไป ยิ่งเป็นผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะเห็นแก่ตัวและความมั่งมี ดีเด่น ไม่อยากทำบุญให้ทาน หว่านพืชหวังผลเอาไว้มั่ง นั่นยังมีทางจะไหลลงสู่ที่ต่ำได้เร็ว ยิ่งกว่าน้ำไหลลงจากภูเขาเสียอีก

ทางที่ดีใครจะตกอยู่ในภาวะเช่นไรก็ตาม ควรจะถือเป็นผลแห่งกรรมดีชั่วของตัวที่ แสดงหลักฐานให้เจ้าตัวรู้ไว้ เพื่อมิให้ประมาทนอนใจในความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล แล้ว รีบเร่งชวนช่วยก่อสร้างความดีมีการให้ทานเป็นต้นไว้ จะมีหวังได้รับผลที่ตามสนองเชิดชู ในภพชาติต่อไป จะไม่เป็นผู้จนมุมในภพนั้น ๆ เพราะเราได้สร้างความจนมุมไว้แก่ตนใน ภพนี้ นับแต่นั้นมาภรรยาและลูก ๆ ผมเลยกลายเป็นคนใจบุญและกว้างขวางผิตปกติขึ้น อย่างมากมาย เพราะแต่ก่อนเขาก็เป็นคนมีนิสัยชอบให้ทานอยู่แล้วทั้งแม่และลูก ๆ เขา พอได้รับเครื่องส่งเสริมจากผมแล้ว รู้สึกว่าพร้อมกันยินดีและตื่นเต็นำสรรเสริญมาก

ทุกวันนี้ ขึ้นชื่อว่าการทำบุญสุนทานแล้วเป็นถึงไหนถึงกัน บางครั้งเขายังรู้สึกใจเด็ด ยิ่งกว่าผมเสียอีก และต้องกลับชมเชยเขา เพราะผมเป็นคนอบรมเขาให้เป็นคนดีมีใจเป็น นักเสียสละ ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวจนน่าเกลียด เมื่อเขายินดีและทำตาม แต่เรากลับเป็น ข้ำศึกต่อเขา โดยการห้ามไม่ให้เขาทำมากกว่าที่เราคิดว่าจะทำหรือห้ามไม่ให้เขาทำ ถ้าเรา ไม่พาทำดังนี้ ต้องถือเป็นความผิดของเราเอง เพราะการทำบุญให้ทานต้องทำด้วยน้ำใจ ศรัทธา เมื่อสิ่งของที่จะทำทานมีอยู่ มิได้ทำด้วยกาลเวลาบั้งคับหรือรอคอยให้ผู้อื่นผู้ใด มาบอกหรือสั่งบังคับให้ทำจึงจะทำ

ฉะนั้นการทำบุญให้ทานมอบให้เป็นอิสระไปเลยในครัวเรือนของผม แม่อยากทำ ลูก ๆ อยากทำ หรือผมอยากทำ ให้ทำอย่างสบายใจไปตามอัธยาศัย ถึงคราวจะทำพร้อม หน้ากันก็ทำ ลูก ๆ อยากให้ทานมาขอเงินผมต้องให้ทันทีพร้อมกับเสริมเขาด้วย ผมยังพูด กับแม่เด็ก ๆ ด้วยว่า เวลาลูก ๆ อยากทำบุญให้ทานกับเพื่อน ๆ หรือโดยลำพังของเขา อย่าได้ขัดใจเด็ก ควรหาให้เขาและควรส่งเสริมเขาด้วย เพื่อเด็ก ๆ มีกำลังใจและมั่นใจว่าสิ่ง ที่เขาทำนั้นถูกต้องดีแล้ว

ผมแน่ใจว่าเด็กที่มีนิสัยชอบทำบุญให้ทาน จะเป็นเด็กดีมีความเจริญในอนาคต เพราะไม่เคยเห็นคนที่เป็นนักทำบุญให้ทาน ไปก่อความเดือดร้อนฉิบหายแก่บ้านเมือง นอกจากคนอื่นได้อาศัยและเป็นคติตัวอย่างอันดีแก่ส่วนรวมเท่านั้น และยังเป็นบุคคลที่

เชื่อถือได้ด้วย โลกมีความไว้วางใจ ทั้งเป็นบุคคลที่ไม่เป็นภัยต่อโลก คนชอบคบค้าสมาคม และชอบเชื่อเชิญไปในงานมงคลต่าง ๆ เท่าที่ผมส่งเสริมลูกเมียผมเกี่ยวกับการทำบุญให้ทานมากกว่าสิ่งอื่น ๆ เพราะผมเห็นความสำคัญความเป็นผู้มีใจบุญสุนทาน จนไม่สามารถจะพรรณนาให้สั้นสุดลงได้ จะผิดถูกประการใดขอท่านได้ช่วยเตือนผมด้วย จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

คุณมีความเห็นถูกต้อง ไม่มีข้อขัดแย้ง เพราะคนใจบุญก็คือคนที่มีเมตตาประจำตน และสามารถจะให้ความร่วมมือแก่คนอื่นได้พอสมควรแก่ฐานะของตน ถ้าเป็นต้นไม้ก็มีกิ่งและใบดกหนา ทั้งตั้งอยู่ริมทางซึ่งเหมาะสำหรับคนสัญจรไปมาได้ และพักอาศัยร่มเงา ฉะนั้นจึงควรส่งเสริมเด็กให้มีใจมั่นคงในทางบุญ เพราะคนเราจะโง่หรือฉลาดก็ตาม ถ้ามีใจฝักใฝ่ในทางกุศล ย่อมเป็นคนมีหลักยึด ไม่ค่อยเอนเอียงไปตามสิ่งยั่ววานอย่างง่ายตาย ถ้าเป็นต้นไม้ก็เป็นประเภทที่มีแก่นและมีรากแก้วฝังลงลึก ไม่โค่นล้มอย่างง่าย ๆ เวลาถูกพายุจัดจะมีทางเอาตัวรอดได้ ไม่ค่อยได้วิตกกังวลกับเขานัก

ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็เป็นหลักยึดในครอบครัว และวงงานต่าง ๆ ได้ดี ไม่เป็นคนลอบ ๆ มอง ๆ คอยหาที่แฉงที่ลับ เป็นคนเปิดเผยชื่อตรงต่อหน้าที่การงานและการเงิน ถ้าเป็นภานะก็เป็นทีเก็บรักษาสິงของต่าง ๆ ได้ดี ไม่ค่อยมีรอยร้าวและร้าวซึม สิ่งของต่าง ๆ ที่ถูกเก็บไว้ปลอดภัยดี ไม่ไหลซึมออกเสียหาย ภาชนะประเภทนี้หายาก สมัยนี้ไม่ค่อยมีใช้กันในตลาดแม้จะมีมาก แต่โดยมากมักจะมีรอยร้าวมาแต่โรงงานตั้งเดิม เจ้าของโรงงานผลิตแต่ละแห่งคงจะถือกันเป็นธรรมดาไปเสีย จึงไม่สนใจจะผลิตชนิดดี ๆ มาใช้ ฉะนั้น ใครนำไปบรรจุหรือใส่อะไรที่ไหน จึงมักจะยังเหลือแต่ภาชนะ ส่วนวัตถุที่ถูกบรรจุไว้หายไปหมด จึงเป็นภาชนะที่มีโรคเรื้อรังประจำ ใช้ประโยชน์ไม่ค่อยได้ หรือได้ก็แบบคนบ้านนอก รับประทานขนมปังฝรั่งต่างข้าว ซึ่งรับแล้วทำให้หัวโหยตลอดวัน

เมืองไหนก็ตาม ถ้าขึ้นผลิตหรือส่งเสริมภาชนะชนิดนี้มาใช้มาก ๆ แบบออกหน้าออกตา ไม่สนใจต่อการปรับปรุงแก้ไขเลยแล้ว ไม่ว่าจะภาชนะชนิดและขนาดไหน ๆ แทนที่จะเป็นที่เก็บรักษาสິงของต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบและปลอดภัย แต่จะกลายเป็นสิ่งทำลายสมบัติอันมีค่าต่าง ๆ ให้ฉิบหายปนปลั่งในขณะเดียวได้ ผู้ต้องการความเจริญมั่นคงต่อครอบครัวและวงงานต่าง ๆ ตลอดประเทศชาติบ้านเมือง จึงไม่ควรนิ่งนอนใจในภาชนะประเภทดังกล่าวนี้

โลกต่างมุ่งความสุขโดยทั่วกัน ไม่เคยปรากฏมีวันและเวลาใด ๆ จะลดความมุ่งหวังต่อความสุขที่เคยฝังใจมาเป็นประจำ แม้ที่สุดคนไข่หนักรซึ่งจวนจะหมดหวังอยู่แล้ว ก็ยังไม่

ยอมลดละความหวังนั้น จนถึงขั้นสุดวิสัยที่จำต้องจากไปตามกฎธรรมชาติ เมื่อเรื่องที่ต้องยอมรับมืออยู่กับทุกคนโดยจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นเช่นนี้ ต่างจึงควรทำความรู้สึกและพยายามตัดแปลงภาษาของตัวเองให้เหมาะสมกับความมุ่งหมายที่ปรารถนาไว้ โดยมีเหตุผลคือธรรมเป็นเครื่องปกครองตน อย่าให้เป็นลักษณะภาษาที่รัวหรือแตกร้าง ต่างก็จะเป็นคนดีมีธรรม คือความรุ่มเย็นสถิตอยู่ในใจ และยังคงแสดงผลเป็นสุขกระจายออกไป นับแต่ส่วนย่อยจนถึงส่วนใหญ่ไม่มีประมาณ

โลกที่เคยรุ่มร้อนก็จะกลายเป็นสวรรค์เมืองคนขึ้นมาให้ทันตาเห็น ผู้ที่ยังไม่เคยพบเคยเห็นสวรรค์เมืองบน แต่พอมาเจอเอาสวรรค์เมืองเราเข้าก็พอใจแล้ว ผู้ต้องการความสุขอย่างสด ๆ ร้อน ๆ อยู่แล้ว ใครเล่าจะมีแกใจไปรอคอยชมสวรรค์ชั้นบน เฉพาะสวรรค์เมืองคนก็เป็นสุขจะตายอยู่แล้ว ดังนั้นถ้าต่างคนต้องการเมืองมนุษย์ให้กลายเป็นเมืองสวรรค์ขึ้นกับตนจริง ๆ ก็ควรพยายามเสกสรรตนให้เป็นคนดี สวรรค์เมืองคนจะเป็นของท่านโดยไม่มีใครมาแย่งชิงไปได้เลย

ผู้ใหญ่เราต่างเห็นความสำคัญของเด็กในอนาคต และจะพอมีทางแก้ไขช่วยให้เด็กดีขึ้นได้บ้างไหม

พูดถึงทางนั้นมีอยู่แล้ว แต่สำคัญที่ผู้ใหญ่จะพาเด็กดำเนินหรือไม่เท่านั้น ข้อนี้เคยพูดมาหลายครั้งแล้ว ว่าเด็กดียังมีอยู่แยะที่คอยดำเนินตามผู้ใหญ่อยู่ทุกเวลา ข้อสำคัญขอให้ผู้ใหญ่พากันเตรียมรับเด็ก ด้วยอุบายและความประพฤตินั้นแบบของตนนั้นแล อย่าให้เด็กหัวเราะเยาะได้ นี่คือทางดีที่เด็กจะเดินตามด้วยความราบรื่นและปลอดภัย นี้เคยพูดมามากแล้ว ขอยุติ